

अंतनाशंगतं अंतगतं द्वितीयाश्रितेति समासः तर्षः तृष्णा ॥ ६ ॥ शाश्वतस्येति भावप्रधानो निर्देशः अन्यथा सुखदुःखसाधनयोर्विपरीतं ॥ ७ ॥ प्रत्येस्वच्छे आत्मनि बुद्धौ ॥ ८ ॥ प्रसृतैर्विषयेष्वनुगतैः नि
यतैर्निगृहीतैः इंद्रियैरूप्यं ते निरूप्यं ते इति इंद्रियरूपेभ्यः शब्दादिभ्यो यच्छेत् आत्मानं इंद्रियसंज्ञं मनसैव निगृहीयात् ॥ ९ ॥ लवणोदकन्यायेन कारणे कार्यलयनियमादिद्रियमनोबुद्धिज्ञानमहतां पूर्वपूर्वस्यो
त्तरोत्तरस्मिन् अविलयाय तेषां कार्यकारणभावमाह इंद्रियेभ्य इति पूर्वकारणं ज्ञानं जीवात्मा महत्परमात्मा तथा चानेनैव क्रमेण श्रुतावपि इंद्रियादीनां प्रविलापनं दृश्यते यच्छेद्वाङ्मनसी प्राज्ञस्तद्यच्छेज्ज्ञानात्म
नि ज्ञानमात्मनि महति नियच्छेत्तद्यच्छेच्छांत आत्मनीति श्रुत्यर्थस्तु वाक्वाचं वागादिबाह्येन्द्रियाणि मनसि नियच्छेत् मनसी इति दैर्घ्यच्छांदसं वागादिव्यापारमुत्सृज्य मनोमात्रेणावतिष्ठेतेत्यर्थः मनोपि विषयविक
ल्पाभिमुखं ज्ञानशब्दोदितायां बुद्धौ नियच्छेत् तां च महत्यात्मनि भोक्तरि नियच्छेत् अस्मीत्येतावन्मात्रेणावतिष्ठेत् तमपि शांते परस्मिन् आत्मनि परस्यां काष्ठायां अपास्तसमस्तविशेषे नियच्छेदिति ॥ १० ॥ प्र
विलापनक्रमनियमाय उत्पत्तिक्रममाह अव्यक्तादिति अव्यक्तात् शुद्धचिन्मात्रात् युक्तं व्यापृतं मनसः श्रोत्रादीनि श्रोत्रादिभ्यः शब्दादयः प्रसृता इत्यर्थः तथा च सुषुप्तौ श्रोत्रं सर्वैः शब्दैः सहाप्येति मनः सर्वेभ्यः

तर्षच्छेदो न भवति पुरुषस्येह कल्मषात् ॥ निवर्तते तदा तर्षः पापमंतगतं यदा ॥ ६ ॥ विषयेषु तु संसर्गाच्छाश्वतस्य तु संश्रयात् ॥ मनसा चान्यथा कांक्षन्परं न प्रति
पद्यते ॥ ७ ॥ ज्ञानमुत्पद्यते पुंसां क्षयात्पापस्य कर्मणः ॥ यथा दर्शतले प्रख्येपश्यत्यात्मानमात्मनि ॥ ८ ॥ प्रसृतैरिंद्रियैर्दुःखी तैरेव नियतैः सुखी ॥ तस्मादिंद्रियरूपेभ्यो
यच्छेदात्मानमात्मना ॥ ९ ॥ इंद्रियेभ्यो मनः पूर्वबुद्धिः परतरा ततः ॥ बुद्धेः परतरं ज्ञानं ज्ञानात्परतरं महत् ॥ १० ॥ अव्यक्तात्प्रसृतं ज्ञानं ततो बुद्धिस्ततो मनः ॥ मनः
श्रोत्रादिभिर्युक्तं शब्दादीन् साधु पश्यति ॥ ११ ॥ यस्तांस्त्यजति शब्दादीन् सर्वाश्च व्यक्तयस्तथा ॥ विमुंचेत्प्राकृतान् ग्रामांस्तान्मुक्तामृतमश्नुते ॥ १२ ॥ उद्यन् हि स
वितायद्वत्सृजते रश्मिमंडलं ॥ स एवास्तमपागच्छंस्तदेवात्मनियच्छति ॥ १३ ॥

सहाप्येतीत्यात्मनिसविषयाणामिंद्रियमनआदीनां लयः प्रबोधे च एतस्मादात्मनः सर्वे प्राणायथायतनं विप्रतिष्ठते प्राणेभ्यो देवादेवेभ्यो लोका इति प्राणशब्दितेभ्य इंद्रियेभ्यो देवानामादित्यादीनां तेभ्यो लोकानां
चोत्पत्तिः श्रूयते तस्मादुक्त एव शब्दार्थः ननु किमर्थमयं क्रमो विवक्ष्यते असमाधौ समाधिभ्रमनिवृत्त्यर्थमिति ब्रूमः तथा हि पूर्वपूर्वकक्षातः उत्तरोत्तरकक्षां प्रविविक्ततो योगिनो निरुद्ध्यमानं चित्तदैर्न दिनलयाभ्या
साल्मीयते त्रस्तपक्षिवत् पूर्वावस्थां वा सहसा गच्छति तावेतौ लयविक्षेपौ हेयतया श्रूयते लयविक्षेपरहितं मनः कृत्वा सुनिश्चलं यदा यात्युन्मनी भावं तदा तत्परमं पदमिति तत्र स्थूलप्रपंचात् सूक्ष्मं गच्छन्मध्येलीनः
सुषुप्त एव सूक्ष्मात्कारणं गच्छन्लीनो विदेहः कारणात् शुद्धं गच्छन्लीनः प्रकृतिलयः शुद्धं प्राप्नो जीवन्मुक्तः तत्राद्यः संसार्येव मध्यमौ क्रममुक्तिभाजौ अंत्यः सद्यो मुक्तिभागिति ॥ ११ ॥ तदेतदाह यस्तानिति
त्यजति त्यजेत् व्यक्तयः व्यक्तीः शब्दाद्याश्रयभूतानि वियदादीनिकारणशरीराणि मुक्ताहार्दाकाशे भासमानानि विमुंचेत् प्राकृतान् प्रकृत्युत्थान् ग्रामान् ग्रामवदंतः करणपांथस्य संश्लेषस्थानानि स्थूलसूक्ष्मकार
णशरीराणि मुक्तामृतं कैवल्यमश्नुते ॥ १२ ॥ प्राकृतान् ग्रामानित्यत्र सांख्याभिमतप्रकृतिर्माप्रसंजीति आत्मन एवेन्द्रियाद्युदयास्तमयावितिसदृष्टांतमाह द्वाभ्यां उद्यन्निति ॥ १३ ॥